

leksikon

Plinije Mlađi

Zlatko Pleše

Književno djelo Plinija Mlađeg, promatrano u okvirima cjelokupne klasične literarne proze, neznatno je i daleko od vrhunskoga ostvarenja. No isto je tako nepobitno da je po obljubljenosti kod čitalačke publike to djelo nadmašilo gotovo svu klasičnu prozu, plijeneći nepatvorenosću, iskrenošću i raznolikošću izbora tema.

"...Kad dugo preležim u postelji, izjašem na kratku i brzu šetnju. Iz susjednih mi ljetnikovaca dolaze u posjet i provodim neko vrijeme s prijateljima. Zabavljaju me i korisno se odmaram. Rijetko odlazim u lov, ali nikada ne zaboravljam svoju bilježnicu; ako se ne vratim kući s ubijenom zvijeri, vraćam se s literarnim dobitkom. Posvećujem nekoliko sati svojim kolonima - odviše malo, po njihovu mišljenju. No vječite seoske tužbe navode me da još jače ljubim našu literaturu, naše gradske poslove. Vale."

U ovom će odlomku čitalac pronaći ono što se tako rijetko pronalazi u djelima Plinijevih prethodnika i suvremenika, i, uopće, u povijesnim spomenicima - svakidašnji život. Domicijanova strahovlada, izgoni i ubojstva brojnih filozofa, isprazni i sjajni sudski govori, raskošna dokolica u laurentskim ljetnikovcima, mudrost, smirenost i obilje Trajanova doba - sve je to Plinije iznio u svojim pismima, dajući nam na cjelovit i plastičan način prikaz ondašnjega života, opću sliku povijesnih, književnih i filozofskih kretanja.

Za Plinija ništa nije zanemarivo ili neznatno. Na nečiji prigovor: "Nema se više o čemu pisati", Plinije odgovara: "A ti bar piši da se nema što pisati" (at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas). Ako pažljivo pročita pokoje pismo, čitalac će zacijelo osjetiti koliko Plinije malo drži do originalnosti i ozbiljnosti teme. Inspiracija koju pronalazi u prirodi, u ljudima kao njezinu sastavnom i neraskidivom dijelu, u običnoj svakodnevnici, osnovni je njegov literarni pokretač. Opisi prirode baš su mu zato nevjerojatno uvjerljivi i plastični, čarobni i zanosni, nespojivi s tadašnjim povijesnim trenutkom, u kojemu su carevali refleksivnost, ozbiljnost, mudrost i dostojanstvo.

"Moj je ljetnikovac Laurentinum samo sedamnaest tisuća koraka od Rima. Mogu, kad posvršavam poslove u gradu, otići onamo, a da ne budim svakidašnji životni red... Uz put su s obadvije strane različiti vidici. Čas ga okružuju šume, čas se vijuga po širokim ravnicama. Nebrojena stada ovaca i volova, ergele konja pasu, slave se sočnim travama i vječitim proljećem, pa i onda kad već ciča zima bjesni po gorama.

"Ljetnikovac je udoban, a uzdržavanje nije skupo. Najprije atrij, koji je priprost, ali ne bez ljepote. Potom portik, kao luk, nalik na slovo D, a taj portik okružuje malo, dražesno dvorište, divno zaklonište od nepogoda, zaštićeno staklenim oknima i krovom. Zatim nutarnje dvorište, svijetlo i ugodno. Odanle možeš ući u lijepu blagovaonicu koja iskakuje u more, tako da valovi pršteći dosižu do zidova, kad zapahne afrički vjetar. Ta soba ima sa sviju strana dvokrilna vrata i prozore, isto toliko velike kao i vrata; naprijed, i desno i lijevo, pucaju kao tri različita mora. Ostrag je na dohledu nutarnje dvorište, portik, vanjsko dvorište, opet portik, atrij, a sasvim u dubini: šume i daleke gore..."

Plinije Mlađi, punim imenom C. Plinius Rufentinus Caecilius Secundus rodio se u mjestu Comum u transpadanskoj Galiji. U jednom pismu sam kaže da je u vrijeme provale Vezuva bio u osamnaestoj godini, pa se pretpostavlja da se rodio između 24. kolovoza 61. godine i 62. godine nove ere. Kako je rano izgubio oca, posinio ga je ujak C. Plinius Secundus, pisac znatnoga djela "Historia naturalis". Školovao se u Rimu, no na odgoj je svakako najviše utjecao njegov ujak. Učeći retoriku za koju je uvijek pokazivao određene sklonosti, ugledao se na svoga učitelja Kvintilijana, a potom i na Cicerona, što je, osobito u pogledu stila, lako zamjetljivo. S navršenih četrnaest godina napisao je tragediju na grčkom jeziku, da bi već s devetnaest godina nastupio kao advokat na sudu i privukao na sebe pozornost. U kasnijem životu vršio je razne državne službe. Bio je vojnički tribun u Siriji, a zatim nepunih devet mjeseci kvestor, odnosno, kako sam kaže, quaestor Caesaris, što je znak da je bio Domicijanov štićenik. Nakon toga dobio je čast pučkoga tribuna, da bi pretorom postao 93. godine, one iste godine kada su po carevoj naredbi prognani i poubijani brojni glasoviti filozofi. Mada sam nije imao razloga da bude nezadovoljan i ogorčen, Plinije prikazuje svoje mladenačko doba kao najstrašnju životnu epizodu...

"Onda je vrlina bila sumnjiva: zloću su svi cijenili; nikakve vlasti nije bilo u starješina, nikakve discipline u vojsci; cijelo je čovječanstvo bilo pogrđeno; jedina želja bijaše da brže zaboraviš ono što si vidio. A vidjeli smo senat drhtav i nijem ("curiam trepidam et elinguem") - govoriti je o njemu bilo opasno, a šutjeti sramotno. Što smo mi mladići mogli naučiti, a i što nam je koristilo učiti, kad se senat sazivao za potpuni nerad ili za gnusni zločin? Podrugivali su mu se ili ga pak primoravali da dršće. Odluke su bile smiješne i jadne. Takove su nevolje trajale kroz mnoge godine. Odrasli smo, i sami postali senatori, a iskusili smo tolike nesreće, da su nam odonda za sav život srca okamenjena, skrhana, izubijana."

Trajan, nasljednik Domicijanov, dao je Rimu, bolje reći povratio, blagostanje i mir, tako da su iznova procvale znanosti, filozofija i književnost. To je doba u literarnom pogledu obilježeno pojavom velikoga povjesničara Tacita, svakako najjače književne ličnosti, nebrojenim povijesnim djelima malih i nevještih prozaista, te nezgrapnim diletantizmom loših pjesnika. Trajanov vijek je vijek historika, proza je tada potpuno nadvladala poeziju, isuviše opterećenu deklamacijom, konvencionalnošću i banalnošću. Prozni je stil u Pliniju dosegao vrhunac u pogledu jasnoće i jednostavnosti.

Trajan je neizmjereno mnogo volio i cijenio Plinija. Dodijelio mu je 100. godine konzulsku čast, na što je ovaj uzvratilo Panegirikom koji nam se sačuvao. 103. i 104. godine Pliniju je podijeljena čast augura, da bi 111. ili 112. godine bio otposlan kao car-

ski namjesnik u zapaštene sjeverne maloazijske provincije Bitiniju i Pont, gdje je ostao dvije godine, suočen s pojavom kršćanstva koje se sve jače ukorjenjivalo u nižim slojevima.

U takvoj situaciji općega nereda, zanemarivanja službene rimske vjere, carevih odluka i naredbi, Pliniju nije bilo nimalo lako izvršiti Trajanove upute, odnosno, obnoviti stari red i mir, te reformirati cjelokupni činovnički aparat. Uz to ni on sam nije bio baš stvoren za takvu funkciju - više ljubazan humanist, nego upravitelj, bez potrebne čvrstine i odlučnosti, bio je prisiljen obraćati se caru za brojne, ponekad posve nevažne savjete. Ta je prepiska sačuvana, veoma važna i dragocjena kao povijesni dokument, jer daje obilje podataka o političkoj situaciji, a i stilski je zanimljiva, s obzirom na to da nije bila određena za objavljivanje, kao što je slučaj s drugim epistolama. Problem koji Plinije iznosi u toj prepisci odnosi se na sve veći broj novoosnovanih crkvenih općina u području Bitinije i Ponta. Premda je Trajan zabranio sve vrste "heterija", to jest bratstava (drugarskih saveza, udruženja), pokušavajući na taj način očuvati službenu religiju, i s njom vezano političko i administrativno uređenje, Pliniju stiže sve veći broj prijava lojalnih građana o osnivanju novih kršćanskih zajednica i o zabrinjavajuće velikom broju redovnika i redovnica, novih sljedbenika religije. Njegova slijepa odanost prema Trajanu nagonila ga je da ne preza ni od takovih sredstava kao što su mučenje i smrtna kazna, samo da bi na neki način, vršeći carevu volju, suzbio novu religiju i njeno nevjerojatno širenje. Ti su grozni postupci naprosto nespojivi sa Plinijevim karakterom, njegovom duševnošću, razumnošću i dobrotom, pa mu je gotovo jedino opravdanje slijepa podložnost caru, te ono što sam navodi, a što nam se danas pričinja tako čudnim i zapanjujuće naivnim: uvjerenje da čini razumno, plemenito i bogovima milo djelo.

Neprestano se sukobljavajući s teškim i nebrojenim problemima kojima u kontekstu opće povijesne situacije lijeka više nije bilo, a koji su za nevještoga i nejakoga Plinija bili pretežak teret i obaveza, došlo je do prvih znakova slabljenja i bolesti. Dvije godine nakon dolaska u maloazijske provincije, točnije 114. godine, Plinije je izdahnuo, ne zna se ni danas gdje - da li u provinciji ili u domovini.

Plinije Mlađi kroz cijeli je svoj život neprestano težio da mu ime postane slavno za sve vijekove. Njegova pretjerana, sitničava taština nije uvijek simpatična - tako, npr., kuje u zvižde nekoga Sentija Augurina koji mu je u svojim banalnim i jadnim epigramima podario beznačajan kompliment - no, ljudska je, pa se baš zato i može i mora zanemariti.

Njegova je ličnost rijetko osebujna, osvaja razumnim shvaćanjem života, velikom dobrotom ("S to većom iskrenošću mogu ti priznati, Pauline, kako žalim robove, jer znam koliko si ti sam milosrdan svojim ljudima"), čestitošću, poštenjem i oduševljenjem za sve što je lijepo i dobro. Plinije zna biti plemenit i velikodušan, sposoban je oprostiti, zaboraviti nepravdu i uvrede. Možda su baš te njegove lične značajke privlačile ljude, možda su baš one uzrokom što Plinija nikada nije pokopalo vrijeme. Jer, toplina i iskrena dobrotivost njegovih poruka mora ganuti i potaknuti na razmišljanje svakoga dobrog čovjeka.

"Mislim da je najsavršeniji čovjek onaj koji oprašta, kao da on sam neprestano griješi, a istovremeno se kloni pogrešaka, kao da nikada ne oprašta drugima... Budimo milostivi dapače i onima, koji znaju opraštati samo sebi... Milosrdan je čovjek i velik čovjek. Ako činiš dobro, krij svoje ime onome, kome ga iskazuješ. Tako je najbolje."